# INGLIZ TILI DARSLARIDA O‘QUVCHILARNING NUTQIY KO‘NIKMALARINI TIZIMLI RIVOJLANTIRISH TAMOYILLARI

**Ismailova Dildora Ziyadillayevna**
**SamDCHTI doktoranti**
**dildora.ismailova@gmail.com**

**Annotatsiya.** Ushbu maqolada ingliz tili darslarida o‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutq ko‘nikmalarini tizimli rivojlantirishning ilmiy-pedagogik hamda psixolingvistik tamoyillari atroflicha yoritilgan. Chet tilini o‘qitish jarayonida o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishga qaratilgan zamonaviy metodik yondashuvlar, til to‘sig‘ini (language barrier) yengish omillari hamda ushbu sohada salmoqli ilmiy izlanishlar olib borgan taniqli olimlarning qarashlari va muallifning shaxsiy pedagogik tajribalari tahlil qilingan.

**Kalit so‘zlar:** *ingliz tili, og‘zaki nutq, speaking skills, lingvodidaktika, kommunikativ metodika, task-based learning, til to‘sig‘i, tizimli yondashuv.*

Kirish

Bugungi globallashuv davrida xorijiy tillarni, xususan, ingliz tilini o‘qitish va o‘rganish ta’lim tizimining eng ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Chet tilini o‘qitishda asosiy maqsad – o‘quvchiga shunchaki grammatik qoidalar va so‘zlarni yodlatish emas, balki uni real hayotiy vaziyatlarda erkin muloqotga kirisha oladigan, o‘z fikrini ingliz tilida ravon bayon eta oladigan shaxs sifatida tarbiyalashdir.

Ingliz tili darslarida og‘zaki va yozma nutq ko‘nikmalarini (Speaking and Writing) shakllantirish murakkab psixologik va lingvistik jarayon bo‘lib, u tinglab tushunish (Listening) va muloqotga kirishish (Interaction) ko‘nikmalarining o‘zaro uzviy birligiga tayanadi. Shu sababli, ingliz tili darslarida nutqiy ko‘nikmalarni ilmiy asoslangan tamoyillar asosida tizimli rivojlantirish zamonaviy metodikaning eng dolzarb vazifalaridan biridir.

O‘quvchilarning chet tilida muloqot qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun, avvalo, nutqiy faoliyatning psixolingvistik tabiatini tushunish zarur.

Psixolingvistika va tilshunoslik sohasining ko‘zga ko‘ringan vakili, taniqli olim, professor A. A. Leontyev o‘zining nutqiy faoliyat nazariyasida ta’kidlaganidek, har qanday nutqiy harakat ma’lum bir motiv (ichki ehtiyoj) va maqsad bilan boshlanib, tashqi nutqiy shaklga o‘tadi [1]. Ingliz tili darsida o‘quvchi ingliz tilida gapirishi uchun unda tabiiy muloqot ehtiyoji va rag‘bat bo‘lishi lozim.

Chet tillarini o‘qitish metodikasi va amaliy lingvistika bo‘yicha yirik tadqiqotlar olib borgan olim J. Harmerning fikricha, o‘quvchilarda ingliz tilida nutq ravonligini (fluency) oshirish uchun dars jarayonida uchta asosiy omil – rag‘batlantirish (engagement), amaliy imkoniyat (opportunity) va tilni ongli ravishda faollashtirish (activation) uzviy ta’minlanishi kerak [2]. J. Harmerning ta’kidlashicha, sinf xonasida o‘quvchiga qancha ko‘p ingliz tilida muloqot qilish imkoniyati berilsa, uning til to‘sig‘i shuncha tez yengib o‘tiladi.

O‘quvchilarning ingliz tilidagi og‘zaki va yozma nutqini shakllantirish tasodifiy mashqlar yig‘indisi emas, balki qat’iy pedagogik-metodik tamoyillarga tayanadigan yaxlit tizimdir. Ushbu tamoyillar quyidagilardan iborat:

1. Kommunikativ yondashuv tamoyili (The Principle of Communicative Approach). Bu tamoyil darsning asosiy qismi o‘qituvchining monologidan emas, balki o‘quvchilar o‘rtasidagi juftlikdagi va guruhdagi jonli muloqotdan (Pair work, Group work) iborat bo‘lishi lozimligini bildiradi. Metodist olim E. I. Passovning kommunikativ metodika nazariyasiga tayangan holda, muloqot faqat muloqot orqali o‘rganilishini unutmasligimiz kerak [3]. Darsda har bir o‘quvchi ingliz tilida fikr almashish uchun real vaziyatlarga solinishi lozim.

2. Vazifaga yo‘naltirilgan ta’lim (Task-Based Learning) tamoyili. O‘quvchilarga qoidani shunchaki yodlatish emas, balki ingliz tilida aniq bir amaliy topshiriqni bajarish (masalan: "Do‘kondan mahsulot sotib olish", "Chet elga sayohat rejasini tuzish", "Muammoni birgalikda hal qilish") vazifasi qo‘yiladi. Bu ularning nutqiy faolligini va tilga bo‘lgan qiziqishini keskin oshiradi.

3. Rivojlantiruvchi ta’lim va ijtimoiy muloqot tamoyili (Developmental Education through Social Interaction). Mashhur psixolog olim L. S. Vigotskiyning

"yaqin rivojlanish zonasi" (Zone of Proximal Development) nazariyasiga ko‘ra, insonning intellektual va nutqiy imkoniyatlari bevosita ijtimoiy muloqot va hamkorlikda yuksak darajaga yetadi [4]. Ingliz tili darslarida rolli o‘yinlar, debatlar va jamoaviy loyihalarni tashkil etish o‘quvchilarning o‘z fikrini ingliz tilida erkin va ishonchli bayon etish ko‘nikmalarini o‘stiradi.

4.Xatolarga metodik to‘g‘ri yondashish tamoyili(Delayed Feedback). O‘quvchi ingliz tilida gapirayotganda har bir grammatik xatosini darhol to‘g‘irlash uning nutqiy qo‘rquvini (til to‘sig‘ini) kuchaytiradi. Metodik yondashuvga ko‘ra, o‘quvchi fikrini to‘liq aytib bo‘lganidan keyin asosiy xatolarni umumiy va yumshoq tarzda tahlil qilish maqsadga muvofiqdir.

Ona tili va chet tili ta’limida o‘quvchilarning nutqiy faoliyatini takomillashtirishga doir qarashlarga va shaxsiy amaliy tajribalarimizga tayanib, ingliz tili darslarida quyidagi amaliy mexanizmlarni qo‘llash yuqori samara berishini ko‘rishimiz mumkin [5]:

Rolli o‘yinlar (Role-play). Real hayotiy vaziyatlarni sinfda ingliz tilida gavdalantirish (Airport check-in, Job interview, Doctor and Patient). Bu usul o‘quvchilardagi uyatchanlikni va til to‘sig‘ini butunlay yo‘qotishga xizmat qiladi.

O‘zaro ma’lumot almashish (Information Gap) mashqlari. Juftlikdagi o‘quvchilar bir-birining varaqasidagi yetishmayotgan ma’lumotlarni faqat ingliz tilida savol-javob qilish orqali to‘ldiradilar. Bu jonli muloqotni talab qiladi.

O‘yla, Juftlash va Bo‘lish (Think-Pair-Share) texnologiyasi. O‘qituvchi savol bergach, o‘quvchi avval o‘ylaydi, so‘ng sherigi bilan ingliz tilida muhokama qiladi va o‘z g‘oyasini butun sinfga taqdim etadi. Bu usul barcha o‘quvchilarning darsda faol gapirishini ta’minlaydi.

Xulosa qilib aytganda, ingliz tili darslarida nutqiy ko‘nikmalarni tizimli rivojlantirish o‘qituvchidan ta’lim jarayonini o‘quvchi shaxsiga yo‘naltirgan holda, moslashuvchan va interfaol tarzda tashkil etishni talab etadi. Ilg‘or ilmiy-metodik

yondashuvlarga va shaxsiy pedagogik tajribamizga tayanib aytish mumkinki, darsda nazariya va amaliyotning o‘zaro uyg‘unlashuvi o‘quvchilarning til to‘sig‘ini tezroq yengib o‘tishi hamda ingliz tilida erkin, ravon va ishonchli muloqot qilish ko‘nikmalarini shakllantirishda mustahkam poydevor bo‘lib xizmat qiladi.

**Foydalanilgan adabiyotlar**

1. Леонтьев, А. А. (2001). Язык, речь, речевая деятельность. Москва: Просвещение. — С. 48–52.
2. Harmer, J. (2007). The Practice of English Language Teaching (4th ed.). Pearson Longman. — P. 51–55.
3. Пассов, Е. И. (1989). Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. Москва: Просвещение. — С. 34–40.
4. Выготский, Л. С. (1982). Мышление и речь. Собрание сочинений (Т. 2). Москва: Педагогика. — С. 248–255.
5. Rasulov, F. Q. (2015). Ona tili ta’limida o‘quvchilarning nutqiy faoliyatini takomillashtirish metodikasi. Toshkent: Fan va texnologiya. — B. 62–67..